

סיפורו של "דחליל"

בגיליון "קשר" הקודם (מס' 11, מאי 1992), הופיע מאמר מקיף על תולדות עתונות ההומור בארץ ישראל, עד לאחר קום המדינה. נכתב בו, כי מ-1948 ואילך, הצטמצם מאוד מספר העתונים המשעשעים והסטיריים, ומפעם לפעם נעשה מאמץ להחיותם. כך היה ב-1953, כשהחל להופיע שבועון סטירי חדש בשם "דחליל", שבו השתתפו כותבים כמו אביגדור המאירי ועמוס קינן.

רק לאחר שהמאמר פורסם התברר שמאחורי השורות הספורות שהוקדשו ל"דחליל", מתחבא סיפור מרתק, שבמרכזו אחד היוצרים החשובים ביותר בשדה הקריקטורה והאיור בארץ — יעקב פרקש, הידוע יותר בכינוי זאב.

קריקטוריסט מס' 1 בפלשתינה

"דחליל" נולד בעקבות יוזמתו של שמואל גורן (גלרט), צעיר יוצא הונגריה, שהיה בתחילת שנות ה-50 מעוזריו של אבא חושי, ראש עיריית חיפה. טומאש גלרט, המכונה טומי, התוודע אל זאב במחנה עבודה הונגרי, שבו היו שניהם כלואים, במלחמת העולם השנייה. אביו היה עתונאי נודע בכודפסט וגם הוא הצטיין בכתיבה. כשנודע לו כי על המכתבים הנשלחים מהמחנה מוטלת צנזורה חמורה, החל לציירם, והוא העריך עצמו כצייר מחונן.

הלוגו של "דחליל" — יד כשרונו הטובה של זאב

המלה צ'יש טרם נולדה ל"דחליל" דגל את עטו. בכל גיליון צוינו אישיות או מעשה לטובה. רוקח ויתר אז על תפקיד ראש עיריית תל-אביב

עד, עד שהיפנו את תשומת ליבו לצייר אחר הנמצא בין הכלואים — זאב. כשראה את ציוריו, פסק מיד: "יש רק צייר אחד במחנה — אתה!"

פעם שוחחו השניים על סיכוייהם להישאר בחיים. המסקנה היתה עגומה, אך גורן לא איבד את התקווה, ואף הבטיח לזאב: "אחרי המלחמה, נעזוב את הונגריה ואתה תהיה הקריקטוריסט מספר 1 של פלשתינה."

השניים אכן שרדו, ועלו לארץ-ישראל, כל אחד מהם בספינת מעפילים אחרת. גורן נכלא בעתלית ושחרר לאחר חודשים אחדים. זאב "בילה" תקופה ארוכה יותר בקפריסין. לאחר שהגיע לארץ, התגייס לצה"ל ושירת בחטיבה 7. כשהשתחרר הצטרף לקואופרטיב שייצר רעפים ובלוקים

בפרדס חנה. הוא רצה לצייר, אך לא היו לו לא זמן ולא קשרים מתאימים, "וחגן מזה הידיים שלי היו סדוקות מהעבודה, שאפילו לחם לא יכולתי לחתוך."

באחד מימי קיץ 1952 הופיע בביתו של זאב בפרדס חנה מכר ותיק — שמואל גורן. הוא הציע לו להצטרף לצוות שיוציא עתון סטירי חדש, אבל לפני כן, לנסוע לתל אביב ולהציע ציורים וקריקטורות משלו למערכות העתונים. הדבר יסייע לו וגם לשבועון החדש, לכשיופיע, כיוון שיהיה מוכר בציבור.

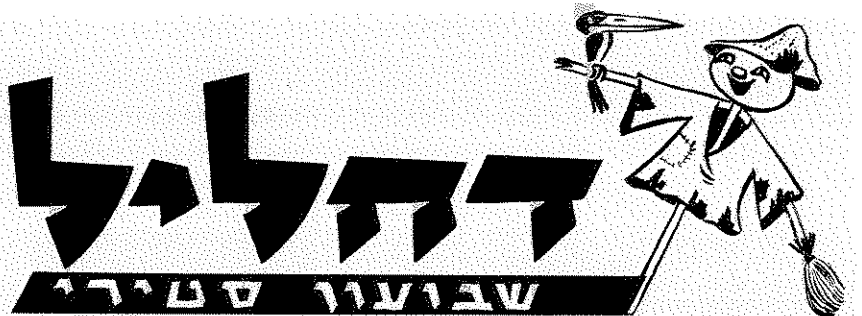
זאב קיבל את ההצעות, מה גם שבאותה עת התפרק הקואופרטיב שבו עבד. הוא

תמימי דעים

עתון החדש הפגין עד מהרה גאוה מקצועית יונה, להזכיר, הוא זאב

קרא מדי יום באינטנסיביות רבה את כל העתונים בקפה "סימון" בפרדס חנה, למד להכיר את הדמויות הפוליטיות העיקריות, והחל לציירן, לאור עששית נפט. כשהגיע לתל אביב למד על בשרו כמה קשה לחדור לעולם העתונות. הוא הצליח לפרסם מספר קריקטורות בעתון המנוקד "אומר", הכיר את אפרים קישון, וזה הציגו בפני ד"ר עזריאל קרליבך, עורך "מעריב". קרליבך קיבלו בתחילת 1953 לשבועיים ניסיון, שהתארכו על פני ארבעה חודשים. באותו זמן השיג גורן מימון להוצאת שבועון הסטירה שעליו חלם. המממן היה בעל בית קפה בחיפה בשם גוטפריד.

נשף מסכות

"נשף המסכות" מ-1953 רומז כבר לאיוריו הגדולים והמורכבים של זאב לאחר שנים רבות

לא "בשל" למעריב

"בתקופה ההיא עשיתי את כל השבוע בתל אביב ובירושלים, והייתי בא לפרדס חנה רק בסופי שבוע", נזכר זאב. "באחת השבתות הופיע אצלי טומי [גורן], הביא חבילת רשימות, ניירות וכל מה שצריך להוצאת העתון הסטירי. הוא ביקש ממני לצייר את הלוגו, כותרות וקריקטורות. כיוון שהייתי ב'מעריב' בניסיון, הציעו לי אנשים שהתייעצתי איתם, שלא לחתום בשמי בשבועון החדש, ובאמת בגיליונות הראשונים חתמתי על הציורים בשם יונה, המזכיר את שמי הקודם בהונגריה."

הגיליון הראשון של "דחליל" הופיע בחיפה ב-26 בפברואר 1953. את רוב העבודה עשו גורן, העורך, וזאב, הצייר והמעטר. זאב היה מגיע מתל אביב לחיפה

ביום שישי, עזב על הגיליון הקרוב עד שבת אחר הצהריים, נוסע במוצאי שבת באוטובוס הראשון למשפחתו בפרדס חנה, וביום ראשון בבוקר יוצא לשבוע נוסף בתל אביב. הוא גם היה "שליח העתון" בתל אביב וחיפש למענו כותבים ומאיירים. כך הגיע לעמוס קינן, יואל מרקוס, שמעון צבר, אפפל ואחרים.

"בסוף מרס או בתחילת אפריל 1953, הודיע לי קרליבך כי תקופת המבחן שלי ב'מעריב' הסתיימה, וכי לא התקבלתי, משום שאיני 'בשל'. את המצב הציל במקצת אפרים קישון, ששכנע את קרליבך לאפשר לי להמשיך ולצייר ב'מעריב' כפרי-לנסר. עתה היה לזאב כמעט כל הזמן שבעולם כדי לצייר ולאייר ב"דחליל". הוא גם החל לחתום בשמרי-כינויו — זאב.

הדבר לא נמשך זמן רב. גורן וגוטפריד חישבו ומצאו כי צריך למכור 3,000 עותקים כדי לקיים את השבועון. בפועל נמכרו 800 ולאחר הופעת הגיליון העשירי הודיע המו"ל-המממן שדי לו, ומשך ידו מן ההרפתקה. גיליון 11 לא ראה אור.

"בתקופה שהוצאנו את 'דחליל' הקפרנו לשלם לכל אחד מהכותבים והציירים", אומר גורן. "זה לא היה מקובל, וזכור לי עד כמה ריגש הדבר את אביגדור המאירי שכתב אצלנו כמעט בכל הגיליונות."

זאב לא מסתיר, שאת דרכו המקצועית בארץ פתחו שני אנשים — שמואל גורן ב"דחליל" ואפרים קישון ב"מעריב". "אילולא הם, ייתכן שהייתי מייצר רעפים עד היום."

נתגלה העורך של העתון "ירושלים" (1882)

אמנון מיכלין

השאלה: מי הוא אותו כהן?

תוך עיסוקי בקיבוץ מאמריו וכתבותיו של סבי, ר' חיים מיכל מיכלין, מצאתי בעתון "דואר היום" הספר, שכתב ב-26 ביולי 1926 על גיסו ד"ר אליעזר אליהו הכהן, שהיה הרופא היהודי הראשון מלידי הארץ, אשר פעל כל ימיו בארץ ישראל. הספר כולל נושאים הנוגעים ליישוב הישן בירושלים ומציין בין השאר, שד"ר כהן ערך בירושלים עתון בשפה הגרמנית בשם "ירושלים". ד"ר אליהו אליעזר שאול הכהן, בנו בכורו של מיכל הכהן, מן העתונאים הראשונים בארץ ואחד משלושת מייסדי העתון הראשון, "הלבנון", נולד בירושלים בשנת 1859. בגיל צעיר שלחו אביו למקווה ישראל, כדי לרכוש השכלה כללית וחקלאית. בהיותו בן 14 נשלח הצעיר אל בית המהנדס האסקל בברלין, שם סיים לימודיו בבתי הספר של העדה היהודית. בשנת 1881 חזר ארצה והחל ללמד גרמנית בבית הספר "למל", ששכן אז בעיר העתיקה ונוהל בידי ד"ר הרצברג. משהתפטר ד"ר הרצברג מתפקידו בשנת 1883, פרש גם א. הכהן, חזר לגרמניה והחל ללמוד רפואה באוניברסיטת היידלברג. בשנת 1886 שב לירושלים וחזר ללמד ב"למל" גרמנית וצרפתית.

אחרי שנתיים אנו שוב מוצאים אותו בגרמניה, שבה השלים את לימודי הרפואה באוניברסיטת פרידריך וילהלם בברלין בהצטיינות והשתלם בכירורגיה. בשנת 1892 חזר ארצה וציפה לקבל משרת רופא בבית החולים "ביקור חולים" — בו עבדו אביו, אחיו וגיסו — כפי שהוכטח למיכל הכהן מטעם הנהלת המוסד. משהתברר כי לא יקבל את המשרה, עזב מיכל הכהן עם עוזריו-בני-משפחתו את "ביקור חולים" ועבר ל"משגב לך" של העדה הספרדית. בעל כורחו הוטל הרופא הצעיר אל תוך ריב העדות, שהסעיר את ירושלים היהודית בשלהי המאה ה-19.

במרצת הזמן שימש כרופא הממשלה בעזה ובחברון. מ-1897 עבד בבית החולים "אטלינגר" בצפת, נתמנה למנהל ושימש כ"רופא למושבות הגליל" מטעם הברון רוטשילד. בערוב ימיו שימש כרופא המושבה בפתח תקווה. הוא הלך לעולמו בשנת 1926.

ח.מ. מיכלין וד"ר א. הכהן, גיסים וחברים מילדותם, קיימו ביניהם קשר רציף ואף פעלו יחדיו במישור ההתיישבותי בניגוד לחוקרים שכתבו אודות העתון מבלי לראותו, ראה ח.מ. מיכלין את גיליונות העתון שאודותם כתב.

לאחרונה נתגלה חלק מארכיוונו של מיכלין הנמצא בידיים זרות. רבה התקווה שחומר זה ישוב לחיק המשפחה ואולי יתגלו בין מסמכיו פרטים נוספים, גם בענין העתון "ירושלים", לרבות הגיליונות עצמם שאיש לא ראה אותם זה 110 שנה.

(תודתי נתונה לד"ר א.ל. פילובסקי מאוניברסיטת חיפה, שעבר על רשימה זו והעיר את הערותי החשובות).

בינואר 1882 יצא לאור בירושלים עתון בגרמנית בשם Jerusalem. א.ר. מלאכי, ובעקבותיו משה אונגר, כללו את העתון בין כתבי העת היידיים שראו אור בארץ ישראל וטענו כי יצחק גושציני היה המו"ל ומיכל הכהן — העורך. בהתייחסו אל העורך ממשך א.ר. מלאכי וכתב במקום אחר: "קראתי פעם בסקירה ביבליוגרפית בסוף שנות השמונים על עתון אידי בשם 'ירושלים' שיצא בשנת 1883 [?] על ידי גאשציני בעריכת מ. קאהן". ועוד: "אין לזהות את מיכל הכהן במ. קאהן"..." יש גם מקום לשאלה מי מבני היישוב הישן בימים ההם שמע גרמנית עד כדי עריכת עתון?..." "ואולי באמת נערך העתון בידי ר' מיכל הכהן?" את השערתו כי Jerusalem היה עתון לועזי ביסס מלאכי על ידיעה שהופיעה ב"המגיד", גיליון 4 מיום 25 בינואר 1882, וזו לשונה:

...בימים האלה הגיעו לירושלים מ"ע [מכתבי עת = עתונים] חדשים לבני [ישראל] שהחלו לצאת לאור והם: (1) מ"ע בשם Jerusalem (ירושלים) יוצא לאור בירושלים ת"ו [תבנה ותכונן] פעמים בחודש בכתב ובלשון אשכנז. המו"ל הוא ה' גאשציני מו"ל מכה"ע "שערי ציון". מטרתו היא לפי הבטחת המו"ל להגן על אח"כ [אחינו בני ישראל] באה"ק [בארץ הקודש] מול מוציאי דבתם רעה עליהם אל אחינו שבגולה. על כל פנים גם זה הוא מאותות הזמן כי אחינו היראים בעיה"ק [עיר הקודש] מוציאים אור מכה"ע בשפת עם לועזי. אף אם ישתדל במכה"ע זה גם לטובת ישוב ארץ ישראל — זאת לא נראה בהגליון הראשון אשר לעיננו. כנראה מטרתו הוא רק להגן על אלה שנתיישבו בו שם מכבר ולא על החדשים מקרוב יבואו. שתי עוכרות בולטות בידיעה זו: ראשית, Jerusalem היה דו שבועון כתוב גרמנית באותיות לטיניות; שנית, בראשו עמדו ותיקי היישוב. בהסתמכו על סקירה ביבליוגרפית (עמ' Revue des Etudes Juives, 5, 158) הראה ד"ר א.ל. פילובסקי, כי Jerusalem הוא אמנם פרסום הכתוב גרמנית וכי הוצא לאור בידי גאשציני ר. E. Cohen — ולא על ידי מיכל הכהן כדברי מלאכי ואונגר שעליהם הסתמכו אחרים. וכך נאמד שם:

בטאון לחובבי ציון יו"ל [יוצא לאור] בירושלים על ידי גאשציני וא. כהן, ערך בגרמנית. דו שבועון בתבנית פוליו. ארבעה עמודים לגליון. (דמי מנ"י) לשנה 10 פרנקים. הגליון הראשון, 24 לינואר 1882. אין אנו יודעים אם הופיעו יותר משני גיליונות.

הואיל וגאשציני עסק במו"לות ולא ערך עתונים, לא כל שכן בגרמנית, ברי כי א. כהן הוא שערך את העתון, ומעצמה עולה